

Strindberg som naturforskare

Strindberg vill bli naturforskare på allvar, vill överge diktningen och helt och odelat ägna sig åt vetenskapen — så har *le Temps* nyligen kunnat upplysa en häpnande samtid.

Och dock — för dem, som under de senare åren stått i personlig beröring med Strindberg, kommer detta hans beslut knappast som en överraskning. Allt från begynnelsen ha Strindbergs tankeflöden brusat fram i tvenne skilda strömfåror: på den ena sidan hans diktning, som bröt fram lik en skummande vårbäck i Mäster Olof, som svälde ut till de mäktigt brusande vårfloderna i Giftas, som blev till en klarblå, speglade alpsjö i Utopier, som med titanisk våldsamhet störtade sig utför branterna i Fadern och till sist nådde den stora freden och de stora djupen i havsbandet.

Sedan den dagen är det som hade Strindbergs diktarflöden sinat ut. Men strömmen i den andra fåran, som hela tiden runnit sin väg, stundom underjordisk och obemärkt, har numera svällt ut och mottagit de sista flödena från systerfåran. Och när våren kom, bröt även denna ström fram — en grumlig, plaskande regnbäck, som döptes och fick namnet *Antibarbarus*.

För den del av Strindbergs beundrare och vänner, vilka ej själva äga kemisk eller botanisk fackbildning, utgör naturligtvis hela hans naturvetenskapliga skriftställarskap ett stort och hemlighetsfullt mysterium. Det är sant, bland fackmännen i Skandinavien har *Antibarbarus* i det hela rönt ett ofördelaktigt emottagande; men fackmännen äro ju ofta ensidiga — man vet ju hur du Bois-Reymond försyndat sig mot Goethe... Och den berömde professor Häckel i Jena har tröstat Strindberg med att alla stora upptäckter misskännas av samtiden! Och den ansedda tidskriften *Revue des Revues* berättade ju nyligen, att Strindberg med *Antibarbarus* åstadkommit en revolution i kemin, som endast kunde jämföras med det genombrott i litteratur-

en, han för tio år sedan åstadkom med Röda rummet! Och *Handelstidningens* Paris-korrespondent förtäljer, att vår store landsman blivit invald i *Société Astronomique* i Paris och varit inbjuden på supé hos Camille Flammarion...

Vem kan under sådana omständigheter förtänka den i kemin oinvigde, om han verkligen kommer till den tron, att den Strindbergiska "revisionen" av naturvetenskapen är att taga på fullt allvar!

Sanningen är emellertid, att Strindbergs naturvetenskapliga idéer erbjuda ett större intresse för psykologen än naturforskaren. Men för psykologen, som äger kemisk och botanisk allmänbildning, avger *Antibarbarus* ett lika intressant material som hans övriga arbeten.

Ty den Strindberg, som man möter i *Antibarbarus*, är i grunden den samma som uppträder i *Tschandala* och i *Havsbandet*, men mediet, vari han rör sig, är ett annat, och strålarna från hans väsen brytas därför under andra vinklar än i diktningen, och mycket, som där var omärkligt och svagt, blir här starkt och skärande. Denna sällsamma komplex av genialitet och barbari, som är så betecknande för Strindbergs väsen, finnes även här; men medan i Strindbergs diktning genialiteten är det förhärskande och barbariet endast stänkvist glimtar fram, är förhållandet omvänt i hans vetenskapliga produktion. Här skådar man i all dess nakenhet denna intellektuella brutalitet, denna ur själva physis framsprungna stenhuggarmaterialism, som vill förvandla natrium till kalium och cokes till järn — genom hamring med slägga! Det ligger över denna idévärld en brutal storslagenhet, som kommer en att tänka på juraperiodens utdöda jättedjur; det är, som såge man fossila jättetankar brottas och riva upp jorden...

Härmed är ej sagt, att icke Strindbergs vetenskapliga arbeten skulle innehålla synpunkter och uppslag som kunna vara värda att beaktas. Han säger sig t.ex. ha gjort den iakttagelsen, att om man på växter,

tillhörande klassen Monoëcia, skär bort anlagen till honblomman, så vissna hanblommorna bort utan att utveckla sig. Skulle denna observation vara riktig*, har Strindberg därmed givit ett intressant uppslag för växtfysiologien, liksom hans iakttagelser angående undersvavelsyrligt natron som fytokemsikt reagens även torde vara vetenskapligt brukbara.

Men i stort sett utgör redan det faktum, att Strindberg vill reformera icke blott kemien utan även botaniken och astronomin, en antydning om att något måtte vara sjukt.

Som astronom hyser Strindberg ett särskilt intresse för månen, och då han för några år sedan uppehöll sig i Lund, gällde ett av hans första besök astronomiska observatoriet. Han beskådade månen natt och dag och fann allt bekräftat: månen var en *kvartsskiva*, som slungats ut ur jorden, månlandskapet med de slocknade kratrarna var en myt, och gubben i månen var — Amerika som speglade sig i kvartsskivan.

Birger Mörner, som var den tredje i sällskapet, gjorde den invändningen, att *vi* snarare borde se Europa speglas i månen...

— Hm, svarade Strindberg med sitt egendomliga leende, när man ställer upp hypoteser får man inte vara småaktig.

Vi fortsatte vår nattliga promenad och hamnade till sist på ett av lärdomsstadens naturvetenskapliga institut, vars amanuens för Strindberg demonstrerade den Abbeska belysningsapparaten.

Röda rummets författare lyssnade med ett allvar, som hörde han en dödsdom förkunnas, men utbad sig därpå att få låna mikroskopet ett ögonblick och försvann i ett sidorum. Där dröjde han, och då hans sällskap efter en stund trädde in, mötte dem en egendomlig syn: Strindberg låg på knä framför fönsterkarmen, på vilken han placerat mikroskopet; tuben hade han vridit tillbaka och ställt in på — stjärnorna,

* Den har visat sig vara oriktig.

som han mikroskoperade med oljimmersion.

Allt sedan Strindberg hösten 1892 lämnade Sverige, ha naturvetenskapliga frågor nästan uteslutande lagt beslag på hans hjärna. *Le Temps* visste att berätta, att det särskilt var två ting, som för ögonblicket sysselsatte honom: svavelts uppdelning i kol och väte samt påvisandet av nervsystem hos växterna.

Det sistnämnda problemet sysselsatte honom redan, då han för några år sedan vistades i Berlin. Han utgick från den ståndpunkten, att då ingen sträng gräns kunde uppdragas mellan djur och växter, följde redan därav, att växterna måste äga ett nervsystem.

Jag erinrade honom om det samband, som äger rum mellan nervsystemets och rörelseförmågans utveckling, och antydde att de av Kienitz-Gerloff m.fl. påvisade protoplasmaförbindningarna i viss mån kunde anses representera ett sympatiskt nervsystem, efter som de sannolikt tjänade till att upprätthålla den fysiologiska kontinuiteten i växten.

Men detta tillfredsställde inte Strindberg. Han visade mig en alpvial, som han omväxlande bedövat med eterångor, injicerat med guldchlorid och morfin, förgiftat med cyankalium och arsenik, och tack vare denna behandling trodde han sig vara nervsystemet på spåren. Även hos andra växter ansåg han sig ha upptäckt innervationsorgan, men en gemensam undersökning gav vid handen, att det förmenta nervsystemet utgjordes av de garvsyraförande cellraderna i växten. Jag hänvisade honom emellertid till Haberlandts "Das reizleitende Gewebe der Sinnpflanze", och det faktum, att Haberlandt här betecknat de glykosidförande cellerna som de, vilka fortplanta retningsrörelsen, gav ny fart åt hans nervfantasier.

Nästa kväll sutto vi samman i Künstlerklause'n vid Dorotheenstrasse. Genom Strindbergs hjärna drog en väldig

idéorkan, och elektriciteten sprakade i hans yviga lejonman. Svavlet var avslöjat, oåterkalleligen, som en förening av kol, syre och väte; och då det väger 32, måste det bestå av en kol = 12, en syre = 16, och fyra väte = 4. Svavlet är alltså CH₄O! Stämmer, inte sant?

Jag invände, att svavlet då borde vara identiskt med metylalkoholen, som även tecknas CH₄O.

Strindberg tog sig för pannan, men blott för ett ögonblick, och så bröt det lös:

– Ja, svavlet bleve en alkohol! Det låter ju barockt, och dock är det kanske så. Ty tänk efter: svavlet är en harts, i ett visst ögonblick en kamfer, och kamfer kan betraktas som en envärdig alkohol! Och tänk på kolsvavlan, som förr kallades svavelalkohol! Och på Siliconylalkoholen, som luktar kamfer! Svavel en kondenserad, polymer metylalkohol! Ja, varför icke?

I nästa ögonblick var Strindberg inne på botaniken och drog i fejd mot läran om insektätande växter. Droseras körtelhåriga blad vore utan tvivel övergångsbildningar till blommor, uppståndna under över-svämningar — jämför den närstående Parnassias nektarieblad. Ja, utan tvivel! — Så vida de ej snarare voro rotbildningar och håren rothår. Växtens rot är en ut- och invänd tarm, rothåren flimmerepitel, och bladen, där trakéerna förgrenar sig äro gälar! Ja: botaniken behöver omredigeras. Hej!

Han stötte sitt glas mot mig och fortsatte:

– Ja, och matematiken! Vad skall man säga om den? Jag minns då vi i skolan räknade regula di tri — det stämde aldrig med faciten. Nej, aldrig! Och vår lärare, en skarpsynt och genombildad man — han hade varit fanjunkare vid regementet — han säger: ja, det måste vara något på tok! Det var något på tok! Men då han hörde hur det knakade i matematikens grundvalar, blev han feg, skrevade åt sidan och

skyllde på tryckfel. Tryckfel och föroreningar! Tror du inte, att det är något ruttet i reguladetrin? En sjuk punkt? Jag fruktar vi får operera matematiken! Ett kejsarsnitt! Ja, låtom oss!

Han lutade sig fram över bordet och sänkte rösten till en hemlighetsfull viskning:

– Ja, och kvinnan! Tänk när vi börja avslöja henne på allvar! Hur tror du, att det är beställt med hennes ägg? Har *du* sett ett kvinnoägg? Nej! *Jag*? Nej! Men Buffon, som var en djävla man, har funnit befruktade ägg i hanarnes sädesledare! Har du mod att tänka ut tanken? Det är *mannen* som lägger äggen och kvinnan är fågelboet! Hon kan ersättas, undanskaffas! Det gäller blott att hålla en konstant temperatur av 37° och bereda ett lämpligt näringsfluidum. Och så är mannen emanciperad! Fullständigt!

Samtalet höll på att förlora sig in på kvinnofrågan, varför jag tog upp den tapgade tråden med ett referat över Nägelis då nyss utkomna posthuma arbete "Die oligodynamischen Einwirkungen". Jag berättade huru Nägeli trott sig finna, att sublimatlösningar, som förtunnats därhän, att blott en molekyl sublimat komme på varje liter vatten, dock invercade dödande på alger, och i samband berörde jag Nägelis förklaring: att vattnets egenskaper blivit förändrade genom sublimatet o.s.v. Strindberg lyssnade med synbart intresse, men då jag kom till den avgörande punkten — att nämligen algernas bortdöende helt enkelt berott på det destillerade vattnets kopparhalt, klippte han av:

– Nej, jag vill inte höra mer! Rubba inte mina cirklar! Den teorien passar för mina ändmål, och jag vill inte ha den förstörd. Vänta bara, det kommer, det kommer!

Och några månader senare kom det verkligen också: kapitlet om "ancestrala energier" i Antibarbarus är just den tanke, som utlöstes i Strindbergs hjärna genom referatet över det Nägeliska arbetet.

En dag när Strindberg återvände från sin

vanliga morgonpromenad i skogsdungarna kring Friedrichshagen, såg han mer än vanligt betydelsefull ut. Han tog fram ett stycke indigo, som han köpt i Friedrichshagens diversehandel, höll upp det mot dagern och yttrade:

– Ser du kopparglansen? Är det icke sällsamt? Jag har säkra utsikter att med det snaraste kunna avslöja indigon som ett kopparderivat!

Jag hade vis-à-vis Strindbergs naturvetenskapliga teorier redan länge höjt mig till den Horatianska ståndpunkten *nil admirari* och tog därför den nya hypotesen med lugn. För att emellertid inge min invändning en form, som möjligen skulle kunna ingripa i Strindbergs tankemekanism, yttrade jag, att kopparglansen ju var omisskännlig, men erinrade om att indigon producerades av en växt, att kopparföreningar i regeln voro ytterst starka gift för växterna och att det då vore märkvärdigt...

– Stopp, avbröt Strindberg och drog mig in i sitt rum, där en fruktansvärd svavelstank vittnade om att laborationerna fortgingo oförtrutet. Se här, läs! Vad säga böckerna: indigon bildas vid en jäsningprocess! Den är en patologisk produkt! Ett gift naturligtvis, kanske en anorganisk pto-main! Se, allt stämmer — allt!

På laborationsbordet lågo ett par porslinskärvor med rester av halvförbränt svavel. Strindberg pekade på skärvorna och sade:

– I morgon insändes detta till professorerna i Berlin. De få ej ha en aning om vad det är, de få endast order att pröva på kol. Och då vore det väl själva fan, om inte svavlet snart skulle ha skådat sin ändalykt som element.

I järnvägs kupén på färden till Berlin dök indigon åter upp. Jag påpekade indigons syntes av amidokanelsyra o.s.v. och sökte på baksidan av min biljett framställa förhållandena grafiskt. Det visade sig emellertid att hela den modärna struktur-

kemien var Strindberg en terra incognita — han tycktes, över huvud taget, knappast ha en aning om vad man i kemien menar med en rationell formel. Jag valde ättiksyran, ritade upp atomerna och deras värden så gott sig göra lät, och använde all min pedagogiska vältalighet för att klargöra ättiksyrans rationella formel.

Strindberg lyssnade med en misstrogen uppsyn; så skådade han ut genom kupéfönstret med en blick, som såge han ofödda världar öppna sig i fjärran. Men då tåget brusade in på Schlesischer Bahnhof, log han sitt egendomligaste leende och sade:

– Nej gosse, det duger inte. Allt det där du har ritat om atomerna är metafysik och spetsfundigheter, som inte får grumla min hjärna. Jag förstår det inte, och jag vill inte förstå det.

Det var mitt sista samtal med Strindberg om naturvetenskapen.

Ur Bengt Lidforss, "Att slåss för en god sak" (urval Rolf Lindborg, Cogita Bokförlag, 1990).